

Кіреєнко К. В. Сугестивні характеристики любовних замовлянь / К. В. Кіреєнко // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : Філологічні науки. Випуск 39. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – 336 с. – С. 141 – 145.

УДК 811.133.1'373.7:392

Кіреєнко К.В.

СУГЕСТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮБОВНИХ ЗАМОВЛЯНЬ

Замовляння – чи не найдавніший вид народної духовної культури, пов'язаний з дохристиянськими віруваннями, з міфологією, обрядовими магічними діями, а також з вірою у чарівну силу слова й ритму. Дослідження замовлянь є складною проблемою з кількох причин. По-перше, вони становлять найдавніший пласт словесності народу, тому тексти, які дійшли до нас, значно деформовані. По-друге, їхня езотеричність (таємничість, своєрідний код) і сакральність (святенність) стали перешкодою для їх фіксування й записування. Таємницю чарівної народної магії суворо охороняли неписані закони; розголошення її могло спричинити велике лихо, а тому підлягало тяжкому покаранню, оскільки світ цей особливий, пов'язаний з надприродними силами. По-третє, навіть із текстів, що дійшли до нас, зрозуміло, що словесне їх виголошення супроводжували відповідні дії чи символічні зображення, імітування прикликуваної сили. Пропонована розвідка є частиною комплексного лінгвістичного дослідження і має на меті виокремлення сугестивних характеристик любовних замовлянь. Для цього послуговуємося напрацюваннями російських учених О. А. Коломійцевої [7] та І. Ю. Черепанової [16]. Матеріалом дослідження слугують збірники українських, англійських та французьких замовлянь [20 – 29].

Перші дослідження семантичних особливостей замовлянь слов'янської магічної традиції та їхнього зв'язку з давніми віруваннями репрезентовано працями О. М. Єлеонської [6], П. О. Іващенко, М. В. Крушинського, Г. І. Лапаціна [8; 9], В. Мансікки, П. Маранди [10], В. Ф. Міллера,

М. Ф. Познанського, П. П. Червинського [15], О. О. Черепанової [17; 18]. Досліджували походження замовлянь М. С. Грушевський, І. І. Огієнко. Реконструкційний напрямок, що вивчає замовляння як пратекст з притаманними йому архетипами, представлено роботами Г. А. Барташевич, Л. М. Виноградової, С. І. Дмитрієвої, Е. В. Померанцевої, В. М. Топорова, В. К. Соколової. Сучасні вчені Г. І. Попов, О. С. Сидоров, В. І. Харитонова, І. Ю. Черепанова [16] вивчають замовляння як психічний феномен.

Дослідження англійських і французьких замовлянь теж реалізовано в кількох напрямках: реконструкції первинного ритуально-міфологічного змісту замовлянь (Л. Е. Гарнер, Ф. Грендон, Дж. Греттен, Е. Доббі, Ч. Зінгер, М. Кемерон, О. Кокейн, Г. Стормз, Л. Уестон, А. Фолі та ін.); їхньої семантики та синтактики (А. Беттс, С. Гауер, Ф. Голтон, А. Дукерт, М. Нельсон, Г. Чікерінг); зв'язку з медичною практикою (А. ван Аредалл, М. Кемерон, О. Кокейн, М. Лівінгстоун).

Літературознавчий словник-довідник визначає замовляння як жанр словесного фольклору, усталені вислови, речитативні, переважно віршовані тиради, що супроводжують магичні дії, рухи їх виконавців і виражають їхнє бажання вплинути на природу, на людину та її стосунки з оточенням у відповідному напрямку. Первісно основою замовлянь були обрядові, магичні дії, імітаційні рухи. Пізніше словесний супровід стає головним, набуває самостійного значення [14, 152].

Замовляння – молитвослов магичного характеру, основою якого є віра в чудодійну силу слова як засобу впливу на вищі духовні сили [3, 184]. У них перед нами постає найбільш архаїчний шар язичницької свідомості та язичницької культури. У замовляннях відбито єдність зі світом природи, втрачену сучасною людиною.

Ф. С. Бацевич тлумачить замовляння як фідеїстичний (релігійний) текст і називає такі його жанрові особливості [1, 143 – 144]:

- 1) замовляння як прецедентні тексти мають особливе значення в житті людини й суттєво відрізняються від несакральних текстів;

- 2) основною ознакою фідеїстичного слова є неконвенціональне розуміння мовного знака, тобто сприйняття слова не як умовного позначення предмета, а як його (предмета) складника або навіть сутності. Інакше кажучи, слово ототожнюється з річчю, яку воно називає;
- 3) замовлянням властива вища, ніж у звичайному мовленні, формально-сміслова організація. Цим зумовлено звукові повтори різних типів (анаграми, звуконаслідування, алітерації, метрична впорядкованість, рима); семантичний паралелізм і образність (іносказання, метафоричність, символізм); принципова наявність „таємних” виразів (тобто незрозумілих слухачам, а іноді й виконавцям), із чим часто пов’язана відчутна архаїчність сакральної мови й загальна „таємничість” фідеїстичного слова, його потенційна сміслова невичерпність і принципове протиставлення „профанній мові”;
- 4) замовлянням притаманний високий ступінь клішованості: вони не породжуються щоразу як нові словесні витвори, а відтворюються як готові (з незначними варіаціями, зазвичай, композиційно передбачуваними), які існують у пам’яті соціуму як стійкі знаки із заданими функціями;
- 5) усі фідеїстичні тексти органічно пов’язані з невербальною (паралінгвальною й поведінковою) комунікацією. Фідеїстичне слово зароджувалося як вербальний складник ритуалу, і природно, що воно зберігає цю близькість.

І. Ю. Черепанова визначає замовляння як універсальні, значною мірою формалізовані сугестивні (прагматично марковані) тексти; суб’єкта впливу вчена називає сугестором, а об’єкта впливу – сугестантом [16, 53]. Під сугестією розуміють можливість нав’язувати різноманітні й навіть будь-які дії [11, 416]. І. Ю. Черепанова сугестію тлумачить як арсенал засобів і прийомів спрямованого впливу на установки особистості та постсвідоме. Вона зазначає, що сугестія є компонентом звичайного людського спілкування, але може бути спеціально організованим видом комунікації, що формується за допомогою

вербальних (словесна продукція) та невербальних (міміка, жести, дії співрозмовника, навколишнє оточення та ін.) засобів [16, 7].

А. М. Свядош пропонує таке визначення сугестії: „Навіювання (suggestio) – це подача інформації, яку сприймають без критичної оцінки і яка впливає на перебіг нервово-психічних процесів. За допомогою навіювання можна викликати відчуття, уявлення, емоційні стани та вольові імпульси, а також впливати на вегетативні функції без активної участі особистості, без логічної переробки сприйманого” [13, 205]. Органом навіюваності Б. Ф. Поршнев вважає лобові частки кори головного мозку [11, 187].

Особливий інтерес до сугестивних текстів виявили такі вчені, як Ж. Вандрієс [2], В. Вундт [4], В. фон Гумбольдт [5], Л. П. Якубинський [19].

О. А. Коломійцева, досліджуючи сугестивні тексти, виокремлює засоби й прийоми відволікання свідомості та введення у сферу сприйняття адресата одиниць коду підсвідомого [7, 124 – 139]. Констатуємо, що визначені вченою сугестивні засоби та прийоми наявні й у любовних замовляннях:

1) синоніми: *Учепися ти йому за серце, затоми ти його, зануди, запали ти його; щоб він трясся і трепетався душею і тілом за мною* [22, 42];

2) антоніми: *За мною старіє, за мною малиє, за мною середніє, за мною передніє* [21, 77];

3) метафори: *Викликаю тебе, ібо духом мертвець я, зізду з небес, очаровую тебе* [20, 234]; *My mind is gold. My body is silver* [26, 9] (*Мій розум – золото. Моє тіло – срібло*);

4) перерахування: *Чарую руки, ноги, очі, пальці, сугавці, до білого лиця, до щирого серця* [21, 76]; *Де ти його спобіжиши, де ти його заскочиши: чи в лузі, чи в дорозі, чи в наїдках, чи в напнтках, чи у вечері, чи у постелі* [22, 41]. Як зазначає Н. І. Савушкіна, значна кількість перерахувань, повторень (зокрема й епітетів) як у тексті, так і в рекомендаціях до його виголошення (читати тричі) і дії (тричі зливати воду), посилюють значимість замовляння, надають йому статус невідворотності [12, 15];

5) тавтологічні висловлювання: *Ти, місяцю ясний, який ти прекрасний. Ти високо ходиш, далеко бачиш. Де ходить [ім'я]? Візьми ж ти, відбери ж ти [ім'я чоловіка] від [ім'я жінки], а [ім'я жінки] від [ім'я чоловіка]. Поки я тебе не знала – не чарувала. А тепер я стала тебе знати і стала тебе чарувати. Чарую руки, ноги, очі, пальці, сугавці, до білого лиця, до щирого серця. Ти, місяцю ясний, який ти прекрасний, обгородився ти зірницями, як рідними сестрицями: і в ногах, і в головах, і просто серця. Ти, місяцю ясний, який ти прекрасний, зійди, засвіти, там де ходить [ім'я чоловіка]* [21, 76];

б) висловлювання констатувального типу з дієсловами в теперішньому, минулому або майбутньому часі: *Як от Бога, так і од тебе, [ім'я], уся ласка, доброта на мене. Я проти тебе з ласкою, ти до мене з добротою і з ласкою. У мені очі соколині, а брови соболині, а у тебе добра ласка на мене, народженну, хрещену і молитвяну рабу Божу [ім'я]* [22, 37]; *Threads bind, body entwine, heart find linked to mine. As you become a part of me, so let me become a part of you! For you I yearn, for me you burn* [26, 12] (*Нитки обв'язують, тіло обвивають, твоє серце з'єднане з моїм. За тобою я тужу, за мною ти палаєш*);

7) речення з дієсловами у формі наказового способу: *Отець домовий! Скоч додолу, та принеси мого [ім'я] до мого дому* [22, 44]; *Earth, Water, Air and Fire, bring me [name]'s true love as I desire.* [24, 86]; (*Земле, Водо, Повітрі та Вогне, принесіть мені щире кохання [ім'я], як я бажаю*);

8) речення з перформативними дієсловами (дієсловами, які називають мовленнєві дії): *Чарую руки, ноги, очі, пальці, сугавці, до білого лиця, до щирого серця* [21, 76];

9) висловлювання з дієсловами у формі умовного способу: *Щоб ти день і ніч думав про мене, з ума зіходив, умирав за мною, як риба за водою* [20, 234].

І. Ю. Черепанова виокремлює характеристики замовлянь, які відіграють заклинальну роль [16, 139]; проілюструємо їх прикладами з досліджених текстів:

1) образність і поетичність (метр і народна рима): *Місяцю молодий, на тобі хрест золотий! І ти, ясна зірниця – місяцева супутниця!* [20, 221]; *Місяцю*

молодий, ти як серп золотий! Хай тобі буде на підлов'я, а мені – на здоров'я!
[20, 222];

2) звернення до світлих і темних сил: *Ти, свята Покрова, покрий наше тіло і душу своєю святою ризою* [21, 77]; *Трясу, трясую кладкою, кладка водою, а вода купиною, а купина чортами, а чорти [ім'я], щоб його трясли, трясли та й до мене принесли, до народженої, хрещеної, молитв'яної раби Божої дівчини [ім'я]* [22, 48];

3) використання незрозумілих, іншомовних слів: *Oh corps! Puissest-tu m'aimer! Et que ton dessein réussisse aussi ardemment que le mien, par la vertu efficace de Scheva!* [29, 43] (*О тіло! Кохай мене! І щоб твій задум здійснився палко як і мій, силою Венери. „Sheva” в перекладі з івриту – „сім” – священне число Венери* [27, 76];

4) розгорнуті порівняння: *Місяцю Володько, все бачив, бачителю, і чуєш, як несамоволно плачуть люди, на яких найшли нещасливі години, і плачуть, та ще й дуже, помилуй, Боже. І плачуть, ото як брат в неволі за сестрою, як всяка птичка за парою, як море за човником маленьким, щоб його потонути, кругом водою обгорнути. Дай же, Боже, щоб за мною, [ім'я], красунею, [ім'я] так плакав* [20, 228];

5) гіперболізація, чисельне посилення образу: *Ваш возик золотенький, коник вороненький, по всім світу проїжджали, всіх мужиків чарували, чаруйте родженого, хрещеного, молитвеного [ім'я]* [21, 77];

6) персоніфікація медіатора замовляння: *Ой ти, місяцю-молодик, і ви, зорі-сестриці. Ти далеко бачиш, ви високо літаєте, ви далеко відаєте, де любощі, де красощі. Візьміть їх, принесіть, у цю водицю опустить, і напійте мого нареченого* [21, 76]; *Red rose, true love's flower, please lend me your power* [24, 98] (*Червона трояндо, квітка щирого кохання, будь ласка, позич мені свою силу*);

7) відображення конкретних душевних станів і дій: *Je t'aime* [25, 183] (*Я тебе кохаю*); *Je le veux, je le désir* [29, 87] (*Я його хочу, я його бажая*); *Стою на порозі, вижу сволок* [22, 45]; *Набираю води для кохання. Беру я воду любовну і*

кладу на зорі [20, 232]; *Seven knots I tie above, seven knots for me and love* [23, 264] (*Сім вузлів я зав'язую, сім вузлів для мене і кохання*);

8) використання елементів молитов і давніх поганських молінь: *Par la toute-puissance divine à laquelle tu es obligée de te plier. Amen* [25, 119] (*Божественною всемогутністю, якій ти повинен скоритися. Амінь*); *Усі перед тобою, місяцю, і я, народженна, хрещена, молитвяна раба Божя [ім'я]. Саме голо зерно пшениці, сонце мені у вічі, місяць мені у плечі. Матір Божя попереду мене* [22, 37];

9) алогічність; випадкове з'єднання предметів, явищ і слів: *Молодчику, ти красний паничку, вас є аж три. Один – на морі, другий – на війні, третій – на землі. Як вам усім трьом разом за одним столом не снідати, не обідати, не повечеряти, так нас нікому не розлучити, ні старому, ні молодому, і не тоді, як будуть кості троциту* [21, 78];

10) приспівування текстів – посилення їхнього емоційного впливу;

11) правопівкульний вплив, орієнтований на негативні емоції;

12) способи впливу:

- погроза: *Tu ne sortiras pas d'ici, avant que tu ne sois revenu(e) auprès de moi. Et, si tu ne viens pas à moi, tu te sentiras coupable, inquiet(e), angoissé(e), tu ne seras jamais en paix* [28, 38] (*Ти звідси не вийдеш, поки не повернешся до мене. І якщо ти не прийдеш до мене, ти будеш почуватися винним, схвильованим, стривоженим, ти ніколи не матимеш спокою*);

- обіцянка: *L'amour joyeux et la fortune, viendront, vers nous deux* [28, 40] (*Радісне кохання та успіх прийдуть до нас*);

- антитези: *Que l'amour fasse place à la haine, que le bonheur fasse place au malheur. Que ces deux êtres qui s'aiment tant soient déchirés à présent* [29, 101] (*Нехай кохання поступиться місцем ненависті, нехай щастя поступиться місцем нещастю. Щоб ці двоє, які кохають один одного, розірвали стосунки зараз*).

Отже, замовляння – сугестивний жанр фольклору, у якому відбито магічний світогляд і для якого характерні багата, розмаїта поетика, ритміка,

материалы Международной научной конференции (г. Новозыбков, Брянская область, 17 – 18 октября 2013 г.) / под ред. В. В. Мищенко, В. Н. Пустовойтова, С. Н. Стародубец. – Брянск : РИО БГУ, 2013. – С. 266 – 271.

9. Лапацін Г. І. Замовы як аб'ект этнаграфічных назіранняў / Г. І. Лапацін // Российско-Беларусско-Украинское пограничье : проблемы взаимодействия в контексте единого социокультурного пространства – история и перспективы : материалы Международной научной конференции (г. Новозыбков, Брянская область, 17 – 18 октября 2013 г.) / под ред. В. В. Мищенко, В. Н. Пустовойтова, С. Н. Стародубец. – Брянск : РИО БГУ, 2013. – С. 263 – 266.
10. Маранда П. Структурные модели в фольклоре / П. Маранда, Э. Кенгас-Маранда // Зарубежные исследования по семиотике фольклора : сб. ст. / сост. Е. М. Мелетинского, С. Ю. Неклюдова ; пер. Т. В. Цивьяна. – М. : Наука, 1985. – С. 194 – 260.
11. Поршнева Б. Ф. О начале человеческой истории. Проблемы палеопсихологии / Б. Ф. Поршнева. – М. : Мысль, 1974. – 487 с.
12. Савушкина Н. Русские заговоры / Н. Савушкина // Русские заговоры. – М. : Пресса, 1993. – С. 5 – 18.
13. Свядош А. М. Неврозы / А. М. Свядош. – 3-е изд. – М. : Медицина, 1982. – 368 с.
14. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до словника : <http://www.ukrlit.vn.ua/info/dict/zzhnk.html>.
15. Червинский П. П. Семантический язык фольклорной традиции / П. П. Червинский. – Ростов-н/Д. : Изд-во Рост. ун-та, 1989. – 222 с.
16. Черепанова И. Ю. Дом колдуньи. Язык творческого Бессознательного / И. Ю. Черепанова. – М. : „КСП+”, 1999. – 416 с.
17. Черепанова О. А. Типологическая и лингвистическая интерпретация некоторых элементов заговоров / О. А. Черепанова // Проблемы текстологии

фольклора. Научное издание. Русский фольклор. XXVI. – Л. : АН СССР, 1991. – С. 143 – 154.

18. Черепанова О. А. Явление прозопопеи и языковые средства его реализации в заговорах и заклинаниях / О. А. Черепанова // Язык жанров русского фольклора. – Петрозаводск : Изд. ПГУ, 1979. – С. 4 – 12.
19. Якубинский Л. П. Избранные работы. Язык и его функционирование / Л. П. Якубинский. – М. : Наука, 1986. – 205 с.

Список джерел ілюстративного матеріалу

20. Ви, зорі-зориці... : укр. народна магічна поезія : замовляння / упоряд. М. Г. Василенко, Т. М. Шевчук ; передм. М. Г. Василенка. – К. : Молодь, 1991. – 336 с.
21. Словесна магія українців / упоряд. В. П. Фісун. – К. : Б-ка українця, 1998. – 104 с.
22. Українські замовляння / упоряд. М. Н. Москаленко ; авт. передм. М. О. Новикова. – К. : Дніпро, 1993. – 309 с.
23. Ball P. J. The Ultimate Book of Spells / Pamela J. Ball. – London : Arcturus Publishing Limited, 2007. – 352 p.
24. Dunwich G. Exploring Spellcraft / Gerina Dunwich. – New Jersey : New Page Books, 2001. – 224 p.
25. Guérin P. La Magie Amoureuse / Patrick Guérin. – Paris : Éditions Grancher, 2002. – 197 p.
26. Love : Spells & Rituals for Love & Relationships / Talismagick : Magick for a Modern World [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scribd.com/doc/2976889/Book-of-Love-Spells>.
27. Pavesi L. Rituels de Magie Blanche / L. Pavesi. – Paris : Éditions de Vecchi S. A., 2007. – 144 p.
28. Saint-Martin Ph. Les Clefs de la Magie Pratique / Philippe Saint-Martin. – Paris : Éditions Bussière, 2001. – 173 p.
29. Travoff A. Guide Pratique de la Magie d'Amour / Alexandre Travoff. – Paris : Éditions Cristal, 2005. – 158 p.

Анотація

У статті розглянуто українські, англійські та французькі любовні замовляння під кутом зору сугестивної лінгвістики, що вивчає процеси впливу мови адресанта на адресата. Увагу зосереджено на аналізі засобів та прийомів відволікання свідомості та введення у сферу сприйняття адресата замовляння одиниць коду підсвідомого.

Ключові слова: сугестія, замовляння, фольклор, магія, фідеїстичний текст.

Summary

The author of the article analyzes Ukrainian, English and French love spells from the perspective of suggestive linguistics that studies processes of influence of the speaker's speech on the listener. Suggestion is presentation of information that is perceived without critical evaluation and that influences on the course of neuro-psychological processes. With the help of suggestion one can cause feelings, ideas, emotional states and willed impulses as well as influence on vegetative functions without any active participation of individual, without logical processing of the perceived. Suggestion is the arsenal of means and methods of directed impact on the guidelines of an individual and postconscious. Suggestion is the component of the usual human communication but can be an intentionally organized type of communication as well that is formed with the help of verbal and non-verbal (mimics, gestures, actions of interlocutor, surrounding, etc.) means. The author of the article focused on the analysis of those characteristics of love spells that distract consciousness and introduce into the sphere of the addressee's perception of the code of the subconscious. Among the latter were identified such suggestive characteristics of love spells as synonyms, antonyms, metaphors, enumeration, tautology, utterances of affirmative type with verbs in present, past or future tenses, utterances with verbs in imperative mood, utterances with performative verbs, utterances with verbs in conditional mood, imagery and poetry (metre and folk rhyme), appeal to light and dark powers, use of incomprehensible, foreign words, detailed comparisons, hyperbolization, personification of the spell's mediator, display of the concrete states of mind and actions, use of elements of Christian and ancient pagan prayers,

illogicality, random connection of subjects, phenomena and words, singing of texts in order to enhance their emotional effect, influence on the right hemisphere that is oriented on negative emotions with the help of threat, promise, antithesis.

Key words: suggestion, spells, folklore, magick, fideistic text.